

Waarheid, herinnering en solidariteit - sleutel tot vrede en verzoening

Woord vooraf

1. De Commissie van de Bisschoppenconferenties van de Europese Unie (COMECE) ziet in de naderende millenniumwisseling aanleiding haar mening te geven over kwesties van behoud en tot stand brengen van de vrede.

De stellingname inzake politieke en maatschappelijke processen die voor de mensen en volkeren in en buiten Europa van groot belang zijn, zien wij als een belangrijk onderdeel van onze verantwoordelijkheid. Daarom spreken wij als vertegenwoordigers van de afzonderlijke bisschoppenconferenties in de lidstaten van de Europese Unie tot alle mensen in Europa -tot hen die met ons hetzelfde geloof delen, maar ook tot alle andere mensen van goede wil. Wij richten ons met name tot hen wier optreden in politiek en samenleving een bijzondere betekenis heeft.

2. De bijbel prent ons de zorg voor de vrede al in het hart. De profeten uit het Oude Testament wijzen telkens opnieuw op de onverbreekbare samenhang tussen gerechtigheid en vrede. In de Bergrede van het Nieuwe Testament worden zij die vrede brengen gelukkig geprezen. In de pastorale Constitutie van het Tweede Vaticaans Concilie en in de uitspraken van de pausen van deze eeuw wordt groot belang gehecht aan vraagstukken inzake vredesethiek. Paus Johannes XXIII koos dit tot onderwerp van een aparte encycliek. Johannes Paulus II

benadrukte in dezelfde zin in zijn encycliek *Centesimus annus*, "dat de ware vrede nooit het resultaat van de militaire overwinning is, maar het overwinnen van de oorzaken van de oorlog en de echte verzoening tussen volkeren insluit" (18). In zijn boodschap voor de Wereldvredesdag 1999 benadrukt de paus, dat alleen daar vrede kan heersen, waar de waardigheid en de rechten van de mens geëerbiedigd en beschermd worden.

3. Ook de Bisschoppenconferenties in afzonderlijke lidstaten hebben meer dan eens en ieder op eigen wijze hun mening over vredesvraagstukken naar voren gebracht. Hieruit blijkt zonneklaar, dat het gaat om een fundamenteel thema. Wij zijn er ons van bewust, dat het concept van een verenigd Europa en de vredesgedachte nauw met elkaar verstrengeld zijn. Na de ramp van twee verwoestende oorlogen hebben staatslieden uit verschillende landen van ons continent een begin gemaakt met het stap voor stap opbouwen van een verenigd Europa. Zij streefden naar politieke en maatschappelijke structuren die oorlog als zodanig vermijdbaar zouden maken en de volkeren en naties vredelievend zouden

doen worden. Dit streven blijft – ondanks alle vooruitgang die wij dankbaar kunnen vaststellen – ook vandaag nog actueel. Sterker nog, de vraag of langs deze weg een bijdrage aan de bereidheid tot vrede in de Europese gemeenschap geleverd kan worden, is een belangrijke maatstaf voor de beoordeling van het Europese integratieproces.

4. Voor de politiek verantwoordelijke besluitvormers, maar ook voor allen die op enigerlei wijze binnen de samenleving publieke verantwoordelijkheid dragen, gaat het er vandaag de dag om gezamenlijk naar de haalbaarheidsvoorwaarden van een eerlijke vrede te zoeken. Alleen daarmee kan immers oorlog voorkomen worden. Daarbij verliezen wij niet uit het oog, dat opvattingen van de mensen die verantwoordelijk zijn voor de manier waarop de voorwaarden voor een eerlijke vrede bewerkstelligd kunnen worden, door uiteenlopende wereldvisies en normatieve opvattingen beïnvloed zijn. Het vinden van een alomvattende basisovereenstemming blijkt dan ook zowel een pretentieuze als een urgente opgave. In een geest van christelijke vredesspiritualiteit willen wij er graag aan meewerken aan het bereiken van deze overeenstemming. Daarbij laten wij ons leiden door de oproep van Jezus de huidige tekenen van de tijd te begrijpen (vgl. Lc 21,5-28) – oog te hebben voor het feitelijk lijden en offer van mensen en de noodzaak hieraan een einde te maken en de morele vraag die daarvan uitgaat niet uit de weg te gaan door een vlucht in ideologische rechtvaardigingspogingen. Het is onze stellige overtuiging, dat de liefde tot God en tot de naasten een onlosmakelijke eenheid vormen, niet alleen in ons persoonlijke leven, maar ook op de terreinen van de politiek, en de internationale betrekkingen. Ondanks het bewustzijn van de beperkingen die de zorg om een ethisch aanvaardbare

buitenlandse politiek vandaag de dag kent, blijven we volhouden dat er alles aan gedaan moet worden om zo hoog mogelijk in te zetten op de kansen en mogelijkheden van een dergelijke politiek en deze zelfs uit te breiden.

Positieve ontwikkelingen

5. In de eerste plaats willen wij onze vreugde erover uiten, dat de uitdagingen van de politieke omslag in Europa van eind jaren tachtig opgepakt werden en dat men deze op veel gebieden meer en meer de baas wordt:

6. De grenzen hebben het karakter van scheidslijn bijna geheel verloren. Het gevaar van een grote, verwoestende oorlog met inzet van kernwapens lijkt aanmerkelijk verminderd. Internationale organisaties en instellingen (bijvoorbeeld de Raad van Europa, de Europese Unie, de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa) worden verder uitgebouwd. Zij hebben bijdragen geleverd aan de totstandkoming van een steeds dichter net van structuren van op samenwerking berustende veiligheid. Ook het Atlantisch bondgenootschap formuleert zijn doelstellingen met het oog op een omvangrijke samenwerking met de landen van Midden- en Oost-Europa. In landen die zich ten tijde van de Oost-West tegenstellingen tot een neutrale houding genoopt zagen, wordt nu weer gesproken over de wijze waarop zij hun eigen medeverantwoordelijkheid op het gebied van de buitenlandse politiek ter consolidatie van een vredesregeling vorm zouden kunnen geven.

7. De overwinning op de communistische dictaturen in Midden- en Oost-Europa is op onbloedige wijze tot stand gekomen. In een

groot aantal van deze landen werden die rechtssystemen afgeschaft, waarin vooral de omvangrijke aanspraak op macht van een enkele partij weerspiegeld werd. Nu zijn er vrijwel overal democratische grondwettelijke regelingen ingevoerd waarin fundamentele mensenrechten en persoonlijke vrijheden effectief tegen een inbreuk door de staat beschermd worden. Waar deze fundamentele hervormingen tot stand gebracht zijn, lijken de destijds vertrouwde werktuigen van een politieke repressie niet langer een onveranderlijke, hoewel voor talrijke mensen smartelijke, werkelijkheid.

8. Voorzichtig en schoorvoetend komt zelfs het zoeken op gang naar wegen om met de 'schaduwen van het verleden' om te gaan en de pijn van de wonden die in een ver verleden de slachtoffers zijn aangedaan, te kunnen verzachten. Dit is met name in de landen van Midden- en Oost-Europa urgent. Het is te merken – hoewel in verschillende mate en wijzen – dat de betekenis van deze opgave erkend wordt. De moedige stappen tot een vreedzame overwinning op de apartheid in Zuid-Afrika tot nu toe laten als een specimen van veel andere ontwikkelingen zien, dat processen van zuivering van binnenuit niet tot Europa beperkt blijven. Het model van de Zuid-Afrikaanse 'Waarheids- en verzoeningscommissie' maakt in dit verband duidelijk, dat de innerlijke vrede van een maatschappij niet gevonden en behouden kan worden, zolang men de vraag naar een juiste omgang met de last van de herinnering uit de weg gaat. Na de meer dan dertigjarige burgeroorlog in Guatemala is het de verdienste van onze gruwelijk vermoorde medebroeder, bisschop Gerardi, dat het project van een 'terugkrijgen van het historisch bewustzijn' met succes gerealiseerd kon worden. Op deze wijze werd een van de belangrijkste voorwaarden geschapen om te komen tot een herinnering aan de jongste

geschiedenis die aanspraak kan maken op waarachtigheid. Alleen op deze wijze kan verhinderd worden, dat het leed van slachtoffers van onrecht en geweld, achteraf goedgepraat of gebagatelliseerd kan worden.

Gronden voor schaamte en droefheid

9. Niettemin zien we naast deze vooruitgang andere gebeurtenissen en ontwikkelingen, die ons met zorg vervullen en waartegenover wij droefheid en schaamte voelen:

10. Het is niet gelukt om een nieuwe oorlog in Europa buiten de deur te houden. Voormalig Joegoslavië is onder gruwelijke uitwassen van geweld uit elkaar gevallen. De meeste slachtoffers vielen onder de burgerbevolking. De escalatie van geweld op de Balkan heeft duidelijk gemaakt hoe kwetsbaar veel verworvenheden van een geciviliseerde samenleving zijn. De ineenstorting heeft ook aan het licht gebracht, hoe moeilijk we erop kunnen vertrouwen, dat politieke verhoudingen die voornamelijk door druk van buiten of door binnenlandse repressie afgedwongen worden, op langere termijn zullen blijven bestaan.

11. De meningsverschillen in voormalig Joegoslavië zijn bovendien een voorbeeld van een nieuw soort conflicten. Deze berusten niet op onenigheden tussen staten onderling, maar zijn een afgeleide van verhoudingen binnen staten, die ernstige tekorten aan politieke en sociale gerechtigheid tonen. Vooral in de escalatie van dergelijke conflicten en in het latente gevaar van het overslaan ervan naar buurlanden liggen, nu de Koude Oorlog voorbij is, de uitdagingen voor de vredespolitiek. In conflicten van dit soort komt bovendien het gevaar van nationalistische ideologieën

naar boven. Deze trachten de niet verwerkte herinneringen aan in het verleden doorstaan leed en onrecht opnieuw te beleven om bij mensen de bereidheid te wekken tot geweld tegen hun medemensen.

12. Binnenlandse conflicten beperken zich niet tot de landen van Midden- en Oost-Europa. Hoewel we weten, dat elke crisis- en conflictsituatie een eigen profiel vertoont, geldt toch ook voor West-Europa, dat heel wat regio's – bijvoorbeeld Corsica, Baskenland, Noord-Ierland – steeds opnieuw door geweld en terreur getroffen werden. Ook daar worden vredesprocessen alleen met wisselende terugvallen moeizaam vooruit geholpen.

13. Tot op heden is het niet gelukt de proliferatie van conventionele bewapening, net zo min als de verdere verbreiding van nucleaire technologie voor militaire doeleinden, afdoende te controleren of in te dammen. De militaire atoomproeven in het voorjaar van 1998 in India en Pakistan hebben de reële gevaren die in een ongeremde voortzetting van deze trends opgesloten zijn, zeer duidelijk gemaakt. Toch moet er ook op gewezen worden, dat de grote atoommachten hun verdragsverplichting tot substantiële ontmanteling nog steeds niet nakomen, en dat de oorzaken van de politieke conflicten die achter het streven naar modernere bewapening van allerhande soort te zien zijn, ook tegenwoordig niet vastbesloten genoeg wordt tegengegaan.

14. In een groot aantal Midden- en Oost-Europese landen hebben veel mensen het einde van de oost-west confrontatie als een bevrijding maar ook als begin van nieuwe onzekerheden wat betreft hun eigen toekomst ervaren. Vertrouwde – hoewel in de feitelijke vorm vaak afgewezen – politieke, wetenschappelijke en sociale structuren

werden tengevolge van deze opzienbarende cesuur verstoord. Voor velen was dit oorzaak van verwarring en niet zelden ook oorzaak van verlies van datgene wat zij met zekerheid hoopten te bereiken en waar zij trots op waren. Na korte tijd begonnen zij zich af te vragen hoe de nieuwverworven vrijheden en criteria voor sociale gerechtigheid op korte termijn met elkaar in overeenstemming te brengen zijn.

15. Ook voor de staten van West-Europa rijzen er steeds dringender vragen inzake politieke en sociale gerechtigheid. Toenemende werkloosheid, met name onder jongeren, druggebruik, criminaliteit en een klimaat van groeiende onverdraagzaamheid jegens minderheden in eigen land, buitenlanders en migranten, dreigen de vrede binnen de samenleving te ondergraven. Deze ontwikkelingen waarvan de wortels deels verder gaan dan het nationale kader, laten zien, dat ook de samenhang van westerse maatschappijen door onbillijkheden en scheuringen in gevaar is. Zij vragen om vernieuwing van fundamentele overeenstemming in kwesties van nationale en internationale solidariteit en bescherming van de waarde van het individu.

16. Er bestaat een grensoverschrijdende bedreiging van de stabiliteit van zelfs democratisch gelegitimeerde politieke structuren en de persoonlijke veiligheid van de burgers door terrorisme en georganiseerde criminaliteit. De moeilijkheden bij de bestrijding daarvan binnen het kader van de grondbeginselen van de rechtsstaat dragen ertoe bij, dat de aanvaarding van de op vrijheid en democratie gegrondveste staat ondermijnd wordt. Wij zijn over deze maatschappelijk-politieke effecten niet minder bezorgd dan om de oorzaken die eraan ten grondslag liggen.

De huidige uitdagingen

17. Juist die krachten in politiek en maatschappij die de mogelijkheden voor een onderzoek naar dergelijke fundamentele overeenstemmingen wezenlijk zouden kunnen beïnvloeden, dragen in deze situatie een bijzondere verantwoordelijkheid. Dit geldt ook voor kerken en kerkelijke gemeenschappen. Niet zelden waren deze betrokken bij ontstaan en verloop van gewapende conflicten. Zij kunnen thans echter invloed hebben op behoud en bevordering van de kansen op vrede.

18. Daarom wenden wij ons als bisschoppen niet alleen tot diegenen die met ons hetzelfde geloof delen maar, zoals wij het in onze inleidende opmerkingen geformuleerd hebben, tot alle mensen van goede wil die aan de opbouw van een vreedzame en levensvatbare gemeenschap van de volken zouden kunnen meewerken. Wij stellen vast, dat de huidige politieke landkaart van Europa en van de wereld minder dan ooit een strikte scheiding toelaat tussen problemen die de verantwoordelijkheid van de internationale gemeenschap voor de vrede betreffen en problemen die traditioneel opgevat werden als kwesties die het herstel van de gerechtigheid binnen de staat betreffen.

19. Hebben de door ons aan de kaak gestelde ontwikkelingen niet een gemeenschappelijke wortel die ligt in een buitensporige nadruk op verschillende vormen van eigenbelang ten koste van het algemeen welzijn, waarop solidair optreden ook in samenlevingen en politieke systemen gericht moet zijn? Is het met alle machtsmiddelen najagen van dat eigenbelang niet op bijna alle niveaus tot het doorslaggevend uitgangspunt voor het handelen geworden? Wordt hierdoor niet noodzakelijkerwijs bewerkstelligd, dat ook in de structuren waarbin-

nen dit handelen plaatsvindt, criteria van een partijoverstijgende politieke gerechtigheid niet meer voldoende tot gelding kunnen worden gebracht? Juist omdat wij erkennen, welke vooruitgang er de afgelopen jaren bij de opbouw van het instrumentarium ter garantie van de vrede geboekt kon worden, zijn wij bezorgd, dat deze structuren wellicht minder effect hebben dan zou kunnen, omdat deze te weinig door een geest van internationale solidariteit gedragen worden. Natuurlijk heeft ook de aarzende voortgang op de weg naar een gemeenschappelijke Europese buitenlandse en veiligheidspolitiek hier zijn diepste wortels.

20. Verder wijzen wij op de grote vooruitgang in de betrekkingen tussen volken en staten die met name na de Tweede Wereldoorlog mogelijk werd vanuit een alom gedeeld belang bij meer vrede en gerechtigheid. De verhouding tussen Fransen en Duitsers bijvoorbeeld. Traditioneel denken, dat in de ander allereerst de politieke tegenstander en rivaal of zelfs de vijand meende te zien, kon overwonnen worden. Dit is te danken aan de wil tot vrede van de toonaangevende actoren aan alle zijden die de moed en de bereidheid tot politieke en economische samenwerking opbrachten. Daardoor pas konden ingesleten denk- en gedragspatronen ter discussie worden gesteld en kon de blik op die uitdagingen gefocust worden, die de volken van Europa en de wereld in toenemende mate gemeenschappelijk bezig houden.

21. Daarom roepen wij op, dat de aanpassingen van de politieke systemen aan de noodzakelijke opgaven voor behoud van de vrede, vergezeld mogen gaan van een bekering van het hart. In een vernieuwde geest die overeenstemt met een dergelijke ommekeer, zal het mogelijk worden elke inperking

van de verantwoordelijkheid voor de vrede tot het afzonderlijk belang van de voormalige eigen staat of het eigen volk, te corrigeren. Deze zijn welbeschouwd slechts deel van een overkoepelend belang van de mensheid dat algemeen wereldwelzijn genoemd kan worden. Het perspectief van een dergelijk supranationaal algemeen welzijn doet ons pas inzien waar nationale belangenbehartiging aan legitimiteit inboet omdat zij elementaire rechten en belangen van anderen schaadt en op die manier makkelijk tot nieuwe onbillijkheid of tot consolidatie van oude onbillijke verhoudingen leidt.

22. Dergelijke oordelen hebben consequenties voor het gehele politieke en maatschappelijke leven. Zij omvatten kwesties als het garanderen van de vrede met de middelen van de klassieke buitenlandse politiek, de verdere ontwikkeling van het internationale recht, evenals de complexe problemen van het beheersen van de grote economische, sociale en milieutrends die vaak met de term 'globalisering' worden aangeduid. In deze samenhang krijgt ook de uitbreiding van de structuren van een verenigd Europa een nieuwe betekenis. Deze draagt er immers toe bij, dat er tussen het welzijn van personen, groepen, naties en van de gehele volkengemeenschap bruggen geslagen kunnen worden. Vanuit het perspectief van het algemeen wereldwelzijn lijken ons de hierna genoemde opgaven uiterst urgent:

De toekomst van Europa bouwen op solidariteit en gerechtigheid

23. Tot nu toe hebben de lidstaten in concrete kwesties ieder voor zich hun eigen weg gekozen, ook als zij gezamenlijk te maken hadden met de verdere uitbouw van Europa. Dit geldt op het gebied van het vei-

ligheidsbeleid, maar niet minder als het gaat om wezenlijke kwesties inzake economische of sociale politiek. Bij de verdere ontwikkeling van die instellingen, zoals bij het proces van de openstelling van de Europese Unie voor nieuwe Europese lidstaten, komt het er daarom wezenlijk op aan afspraken te maken en regelingen te treffen die rekening houden met de verschillende belangen en die voor alle betrokkenen billijk en solidair genoemd zijn. Dit vraagt de bereidheid van de economisch en politiek sterke actoren om in substantiële mate afstand te doen van eigen voordeel, omdat alleen op deze manier armoede, verpaupering en politieke destabilisering effectief bestreden kunnen worden en – zoals paus Johannes Paulus II het in het voorjaar van 1998 in Wenen formuleerde – de “onmenselijke welvaartspiek binnen Europa” gaandeweg afgevlakt kan worden.

24. Het ontbreken van een politiek die zich volledig op dit uitgangspunt baseert, is tegenwoordig met name merkbaar aan de manier waarop men in Europa omgaat met internationale migratie. Het baart ons zorgen dat in de huidige voorstellen voor een verdere ontwikkeling van het asiel- en vluchtelingenrecht – in enkele lidstaten, maar ook op Europees niveau – de noodzakelijke solidariteit met vluchtelingen en asielzoekers nauwelijks nog waarneembaar is. In plaats daarvan lijken de afweermogelijkheden die de potentiële opnamestaten hebben tegenover een ongemotiveerd beroep op bescherming, naast kwesties van binnenlandse veiligheid, vrijwel het enige doorslaggevende criterium voor het vluchtelingenbeleid. Dit is met name problematisch met betrekking tot het groeiende aantal mensen die vanwege etnische geschillen en burgeroorlog-achtige conflicten op de vlucht zijn. De vraag welke medeverantwoordelijkheid er voor hun lot uit hoofde

van de persoonlijke waardigheid van deze mensen van ons verlangd wordt, dreigt in dit verband op de achtergrond te geraken.

25. Elk teruggrijpen op louter nationale belangen moet verenigbaar blijven met het gestelde doel vluchtelingen en vervolgd te beschermen en hun fundamentele mensenrechten te garanderen. In het bijzonder mag niemand uitgezet worden naar een bestemming, waar hij slachtoffer dreigt te worden van foltering of andere vormen van gruwelijke en onmenselijke behandeling. Voorafgaand aan een terugzending naar het land van herkomst van mensen die op de vlucht zijn voor oorlog of burgeroorlog, moet zorgvuldig onderzocht worden of de situatie ter plaatse zo is dat de terugkerenden effectief tegen nieuw gevaar beschermd worden en weer stap voor stap kunnen integreren in de samenleving. Bovendien vormt de bereidheid tot een Europese lastenverdeling juist op het vlak van het migratiebeleid een van de belangrijkste uitdagingen op de weg naar een verdere van Europese integratie. Wij zeggen dit met nadruk omdat wij ons niet aan de indruk kunnen onttrekken, dat het juist in deze kwestie in sterke mate aan politieke bereidheid schort om op Europees niveau noodzakelijke en passende beslissingen te nemen en in praktijk te brengen.

26. Het uitgangspunt van een rechtvaardige verdeling van de verschillende belangen verdient ook aandacht in de betrekkingen met staten die niet binnen afzienbare tijd aangesloten zullen zijn bij de zich uitbreidende Europese instellingen. De betrekkingen op het gebied van de buitenlandse en veiligheidspolitiek, evenals die op het vlak van de economische samenwerking, moeten op een dusdanige wijze vorm krijgen, dat niet de indruk ontstaat dat Europa haar economische voorspoed en stabiliteit in de bui-

tenlandse aangelegenheden probeert te handhaven ten koste van andere internationale partners. Een economisch sterk, invloedrijk en in grote mate geïntegreerd Europa heeft juist de plicht zich zoveel mogelijk sterk te maken voor rechtvaardigere structuren, ook in de economie. Evenzeer fundamenteel voor een gevoel van veiligheid is dat de noodzakelijke gerichtheid op een gezamenlijk belang van de volkerengemeenschap de ontvouwing van het veiligheidsconcept serieus neemt: als gezamenlijke veiligheid niet alleen voor de welvarende landen van het Europese, respectievelijk Noord-Atlantische gebied, maar ook voor en met die staten die om verschillende redenen niet bij de bestaande structuren en instellingen voor multilaterale veiligheidspolitiek aangesloten zijn. Vanuit een gezamenlijk Europees perspectief mag niet vergeten worden, dat de mensen in alle Midden- en Oost-Europese landen niet minder legitieme veiligheidsbelangen hebben dan de mensen in de lidstaten van de Europese Unie, respectievelijk de NAVO, en daarmee moet rekening gehouden worden bij de op- en uitbouw van een vredesstructuur. Ten slotte brengen we in herinnering, dat het doorslaggevend criterium voor de politieke kwaliteit en de ethische legitimiteit zelfs van een plan voor het waarborgen van een Europese of wereldwijde veiligheid, gelegen is in de mate waarin de programma's de meest door nood, geweld en onvrijheid bedreigde mensen ten goede komen, dat wil zeggen hoe deze concreet effect hebben voor de situatie van de zwakken en kwetsbaren, van de vluchtelingen en van hen die om politieke, etnische of religieuze redenen vervolgd worden.

De mogelijkheden van de geweldpreventie uitbreiden

27. De bloedige gebeurtenissen van de afgelopen jaren – in voormalig Joegoslavië, maar ook in Centraal- en Oost-Afrika – leren ons dat zonder consequente aanwending en systematische uitbouw van middelen en methoden om in een vroeg stadium conflicten te herkennen en zonder tijdig politiek ingrijpen in crisissituaties, beslissende kansen worden gemist om de escalatie van het gebruik van geweld tegen te gaan. Vooral in het kader van de Verenigde Naties en de dochterorganisaties daarvan worden plannen voor vreedzame conflictbeheersing gemaakt. Wij ondersteunen deze bemoeienissen met nadruk. In de bestendige leer van de kerk over vrede en veiligheid leggen wij er de nadruk op dat alles gedaan moet worden om geweld te vermijden. Alleen onder die voorwaarde kan, als die inspanningen niet tot resultaat leiden, de ethische vraag naar geweldstoepassing legitiem zijn, en een geweldstoepassing beperkt blijven tot extreme gevallen.

28. De roep om militair ingrijpen komt, gezien berichten over al gepleegde gruweldaden, meestal te laat. Het is ook een bewijs voor zware nalatigheden in de fase onmiddellijk voorafgaande aan de gewapende twisten. Wie wil voorkomen dat militair ingrijpen van de internationale statengemeenschap het uiterste politieke middel wordt, moet zich ervoor inzetten dat het in principe beschikbare instrumentarium voor preventieve conflictbeheersing en vroegtijdig crisismanagement ten volle resoluter ingezet wordt dan nu meestal het geval is. Wij onderstrepen dit ook omdat gewapende interventies meestal ook hun eigen problematiek hebben, juist als men deze beschouwt vanuit de ethische normen die de christelijke traditie voor het indammen en

afpalen van geweld heeft ontwikkeld.

29. Een positief voorbeeld van preventieve conflictbeheersing zijn de langdurige missies van de OVSE in een aantal staten in Oost- en Zuidoost-Europa. Het mandaat is daar vooral gericht op het bemiddelend optreden bij dreigende schermutselingen tussen de formele natie en etnische minderheden, het in de gaten houden van de handhaving van mensen- en minderheidsrechten en het ondersteunen van het democratiseringsproces. Het gaat erom de daar opgedane ervaringen te benutten en in te passen in een alomvattend preventiebeleidsplan. Een dergelijk plan moet er tot slot rekening mee houden dat geslaagde processen van conflictnazorg er toe bijdragen nieuwe spanningen en gewelddadige escalatie ervan tegen te gaan.

30. Kerken en kerkelijke gemeenschappen zijn medeverantwoordelijk voor het succes van dergelijke inspanningen. Wij vragen hun vertegenwoordigers dan ook waar en wanneer dat mogelijk is mee te werken aan de veelsoortige, en geenszins louter politieke taken binnen de programma's voor conflictpreventie en -nazorg.

De legitieme belangen van minderheden beschermen

31. Door de legitieme belangen van minderheden te beschermen vinden we een manier waarop veel interne conflicten die anders snel door een steeds moeilijker beheersbare zelfstuwende kracht escaleren, aangepakt en misschien opgelost kunnen worden. Ontoereikende bescherming van minderheden is een van de belangrijkste oorzaken waardoor afscheidingsbewegingen politiek weerklank vinden. De roep om grenswijzigingen die vaak met deze bewegingen

gepaard gaat, laat zien dat door een gebrek aan zorg voor de minderheidsbelangen niet alleen de binnenlandse vrede maar ook de vrede tussen staten gevaar loopt.

32. Daarom is het beslist op de langere termijn in het belang van de soevereine staten en hun regeringen om door democratisering en verbreding van de mogelijkheden tot deelname aan de politieke besluitvormingsprocessen, door federale regeringsvormen en ruime autonomieregelingen elk argument van leden van minderheden voor het streven naar afscheiding en grensherzieningen te ontkrachten. Ook wanneer dergelijk beleid in een uitzonderingsgeval op aanzienlijke moeilijkheden stuit lijkt het toch het enige alternatief voor een laten voortduren en verergeren van voorzienbare conflicten die een bedreiging kunnen zijn voor het voortbestaan van staten als zodanig. Het invoeren van democratische processen en organisatiemodellen garandeert niet dat er meteen deskundige en ethisch aanvaardbare besluiten genomen worden. Voor een levende democratie die werkelijk dienstbaar is aan het welzijn van een samenleving, omdat zij aanwezige tegenstellingen en conflicten politiek manipuleerbaar maakt en niet tot uitbarsting laat komen, is een daaraan ten grondslag liggend ethos van de burgers vereist. Dit ethos wordt met name daar merkbaar waar niet alleen eisen gesteld worden, maar ook uit solidariteit ingestemd wordt met plichten.

33. De verantwoordelijkheid van de huidige soevereine staten voor een redelijke juridische en politieke positie van hun minderheden dient door een effectieve aanwending van internationale instrumenten ter bescherming van mensen- en minderheidsrechten aangevuld te worden. Wij verwijzen daarvoor naar de politieke betekenis die toegekend wordt aan het werkterrein van de

hoge commissaris voor nationale minderheden van de OVSE, en vragen de verantwoordelijken ervoor te zorgen dat dit ambt toegerust wordt voor het uitvoeren van vreedzame behandeling van latente of actuele conflicten.

Fundamentalisme tegengaan door duurzame ontwikkeling

34. Niet alleen vanwege menselijkheid en gerechtigheid, maar ook op grond van de eigen belangenpositie hebben de rijke landen in de wereld de plicht door ontwikkelingssamenwerking de vrede te bevorderen tussen die landen die nog altijd in veel opzichten achtergesteld zijn. Bij een toenevende mondiale verstrengeling zal het voor geen enkele staat afzonderlijk mogelijk zijn voor de lange termijn de eigen belangen veilig te stellen wanneer zij de fundamentele aanspraken van de internationale gerechtigheid afwijst en daarmee die van het wereldwijde algemeen welzijn. De enorme sociaal-economische ongelijkheden niet alleen tussen de staten maar ook en vooral binnen de staten dragen een potentieel aan vredesbedreigingen in zich. De stimulerende invloed op de vrede die uitgaat van een rechtvaardige vormgeving van de wereldhandelsordering en een consequente afstemming van de beslissingen van de Wereldbank en het Internationale Monetaire Fonds (IMF) op de behoeften van armen en achtergestelden een krijgt een toenemende betekenis in een tijd waarin kapitaal uiterst mobiel is en beslissingen over de vestigingsplaats van ondernemingen in toenemende mate mondiaal bekeken worden.

35. In deze context lijkt het ook noodzakelijk een oplossing voor de soms gigantische schuldenlast van met name weinig ontwikkelde landen te vinden die niet ten koste

gaat van de armste en zwakste leden van de samenlevingen. Zij zijn immers niet verantwoordelijk voor de schuldsituatie. Hen opzadelen met de hoofdlast van de schulden is absoluut onbillijk. Naast genereuze schuldsaneringregelingen moet daarom ook de mogelijkheid van een aanzienlijke schuldkwijtschelding ernstig overwogen worden, zoals binnen het IMF in november 1998 besloten is ten aanzien van verschillende Midden-Amerikaanse landen die te lijden hebben van de vernietigende gevolgen van een orkaan. Voorwaarde voor het slagen van een dergelijke stap zijn institutionele voorzorgen in de schuldenlanden die de garantie bieden dat verlichting van de schuldenlast ook werkelijk aan de armen ten goede komt.

36. Een sociaal en ecologisch aanvaardbaar, langlopend ontwikkelingsbeleid, levert niet alleen een directe bijdrage aan de verbetering van het lot van de armsten in deze wereld. Het beleid bevat ook een belangrijke mogelijkheid om een dam op te werpen tegen het in toenemende mate als gevaarlijk ervaren fundamentalisme. Fundamentalistische bewegingen worden weliswaar regelmatig door politieke en ideologische beweegredenen gevoed, maar er bestaan nauwe banden tussen de maatschappelijke acceptatie van deze bewegingen en de mate waarin individuele levenssituaties als uitzichtloos ervaren worden.

37. Het hoofddoel van de poging de verschillende fundamentalistische aspiraties tegen te werken moet dan ook zijn de maatschappelijk-politieke en sociale wortels van de fundamentalismen los te maken van hun voedingsbodem. Alleen op deze manier kan vermeden worden dat er in politieke en militaire veiligheidsprogramma's in plaats van een genuanceerde analyse van de oorzaken van het fundamentalisme en de radi-

caal terroristische uitwassen ervan, een allesomvattend vijandbeeld ontstaat dat met name de betrekkingen met de islamitische wereld dreigt te vergiftigen.

38. Ontwikkeling is evenwel niet alleen een kwestie van economie en passende politiek-juridische structuren. Veeleer zijn er parallele inspanningen vereist van cultuurbepalende instellingen en organisaties, waaronder kerken en kerkelijke gemeenschappen. Alleen op deze manier kan zich dat maatschappelijk klimaat van verdraagzaamheid en bereidheid tot dialoog ontwikkelen waarin een doelbewuste betrokkenheid van verschillende groeperingen voor een betere gezamenlijke toekomst mogelijk wordt. Kerken en kerkelijke gemeenschappen vervullen, wanneer zij zich op dit terrein engageren, een onvervalste taak in het opvoeden tot vrede met het oog op de interculturele uitdagingen op de drempel van het volgende millennium.

De inspanningen tot beheersing van de bewapening en tot ontwapening niet laten verflauwen

39. Naast tekortkomingen op het gebied van duurzame ontwikkeling worden vrede en stabiliteit in veel regio's in de wereld ondergraven door voortgaande verbreiding van allerlei wapentuig. De toegankelijkheid van dergelijk materieel doet de mensen niet alleen gemakkelijk naar de wapens grijpen om politieke geschillen op te lossen. Het leidt er ook toe, dat er een wederkerige bewapeningsactiviteit kan ontstaan waarin elke eigen bewapeningsmaatregel gerechtvaardigd kan worden met de feitelijke of vermeende bewapeningsvoorsprong van de staten die men als tegenstander beschouwt. Bovendien worden uiteenlopende vormen van binnenlandse repressie die met zware

schendingen van de mensenrechten gepaard gaan, door de verbreiding van moderne wapentechnologieën aanmerkelijk vergemakkelijkt.

40. Daarom is het devies dat politieke en economische partners als het gaat om de productie van wapentuig, overtuigd worden van het belang van restrictieve normen bij het exporteren en dat zo snel mogelijk hierover bindende afspraken worden gemaakt. Wij vermelden in deze context met name de inspanningen ten behoeve van een Europese codex van regelingen voor de export van wapentuig en begroeten het desbetreffende besluit van de Raad van ministers van de Europese Unie van mei 1998 als een eerste stap in de richting. Wij sporen er verder toe aan om door effectieve afspraken zoveel mogelijk te garanderen dat goederen die zowel voor civiele als militaire doelen aangewend kunnen worden, uitsluitend voor civiele doelen gebruikt worden.

41. Daarnaast moet eenieder die politieke verantwoordelijkheid draagt voor de instandhouding van een hoog bewapeningsniveau, zich ervan bewust zijn, dat een overeengekomen militair potentieel verdere ontwapening niet overbodig maakt. Dit dringende desideratum geldt met name voor kernwapens. De geloofwaardigheid van staten die dergelijke wapens bezitten en die eisen van staten die deze wapens niet bezitten dat ze ze ook niet zullen aanschaffen, wordt bepaald door hun eigen bereidheid kernwapens af te stoten.

De omgang met een beladen verleden als een vredestaak zien

42. Elk met geweld uitgevochten conflict eist slachtoffers en gaat vaak met immens menselijk leed gepaard. Het recente verle-

den drukt stellig niet alleen als herinnering aan oorlog en burgeroorlog op de ziel van mensen. Europa heeft moeten ervaren hoe moderne dictaturen steeds handiger werden in het bereiken van een maximum aan onderdrukking; hoe het hun steeds beter lukte de aan hen onderworpen mensen in dwangsituaties te brengen, hen moreel aan te tasten en hoe zij dit ontwikkelden tot een schier onbepaalde machtsuitoefening. In dergelijke structuren hebben ook vertegenwoordigers van kerken vuile handen gekregen.

43. Rechtstreekse, onvervangbare bijdragen aan de consolidering van de maatschappelijke vrede zijn het geven van ruimte voor het gedenken van wat slachtoffers doorstaan hebben, het bieden van de mogelijkheid dat zij gehoor blijven vinden en voor het overbrugbaar maken van de maatschappelijke scheiding in een wereld van slachtoffers en een wereld van daders. Dergelijke stappen om in het reine te komen met de schaduwen van het verleden moeten op heel wat plaatsen dringend gezet worden – niet alleen in voormalig Joegoslavië, Centraal- en Oost-Afrika, Latijns-Amerika. Politiek optreden en gerechtelijke vervolging van schendingen van mensenrechten kan misschien verlichting brengen. In dat opzicht zijn wij verheugd, dat de internationale gemeenschap er onlangs in Rome in geslaagd is het eens te worden over het statuut voor een permanent internationaal strafhof.

44. De inspanning tot een passende omgang met donkere kanten van het verleden kan en mag zich daar echter niet toe beperken. Het blijft een eigen taak van de burgermaatschappijen die zich bewust zijn van hun verantwoordelijkheid voor een betere toekomst voor hun gemeenschap. Het meewerken aan processen waarin gezocht wordt

naar wegen om menswaardig met de problemen van het verleden om te gaan, zien wij als een opgave voor met name die christelijke bewegingen die zich voor meer gerechtigheid en vrede inzetten. Ook voor oecumenische samenwerking van de christelijke kerken ligt hier een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid.

Door opvoeding en vorming bijdragen aan de groei van het wederzijdse vertrouwen

45. Vormingsinstellingen en hun programma's kunnen grote invloed hebben op de publieke opinie. Zij kunnen het ontstaan van politieke strategieën bevorderen of tegenwerken. Het ontwikkelen of het opnieuw in leven roepen van het vijandbeeld, van nationalistische ideologieën, van clichés van etnische superioriteit, is niet zelden voedingsbodem voor het succes van alle vormen van een politiek van geweld. Anderzijds kan de macht van dergelijke gewelddadige clichés gebroken worden. Persoonlijke ontmoetingen met mensen uit het kamp van de zogenaamde 'vijand', pogingen om opheldering te krijgen over het werkelijk verloop van de gemeenschappelijke geschiedenis en over de oorzaken van het ontstaan van de verschillende opvattingen over die geschiedenis, naast andere vormen van bemiddeling, kunnen die macht doorbreken. Hier ligt niet in de laatste plaats voor de katholieke scholen, universiteiten en faculteiten een werkterrein dat nauwelijks overschat kan worden.

Tenslotte

46. Veel mensen die in politiek of maatschappij verantwoordelijkheid dragen, zijn dagelijks doende de hier geschetste opgaven

aan te pakken. Wij willen daarvoor onze dank uitspreken. In deze dank betrekken wij ook alle mensen die als leden van de kerk en getrouw aan de boodschap van het evangelie hun bijdrage aan gerechtigheid en vrede leveren. Wij kunnen met vreugde vaststellen, dat in meerdere lidstaten dergelijke inspanningen vrucht hebben voortgebracht. Wij vragen allen niet te verflauwen in hun inspanningen, zodat aan de op- en uitbouw van instellingen en instrumenten voor een gemeenschappelijke Europese politiek gezien kan worden, dat een blijvende en rechtvaardige vrede in de wereld niet slechts een utopie is.

47. Moge Gods Geest ervoor zorgen, dat de ethische uitgangspunten waarvoor wij ons hier sterk maken, overeind blijven. Wij vragen, dat Hij ons de genade schenkt ertoe bij te dragen, dat reeds hier en nu telkens opnieuw waarneembaar wordt: verzoening is een gave van God, het is een bron van nieuw leven. Wij nodigen allen die met ons hetzelfde geloof delen, uit een gemeenschap van gebed om vrede en verzoening te vormen, die de grenzen van grondgebied en taal overschrijdt. Moge die gemeenschap ons de kracht geven geduldig en volhardend onze weg te gaan waarop wij getuigen willen: omdat wij in Christus met God verzoend zijn, kunnen wij ook streven naar verzoening met elkaar.

Brussel, 11 Maart 1999

De Bisschoppen van de Commissie van de
Bischoppenconferenties van de Europese
Gemeenschap:

Josef Homeyer

bisschop van Hildesheim (Duitsland)

President van de COMECE

vervolg op blz. 46

Maurice Couve de Murville

*aartsbisschop van Birmingham
(Engeland-Wales)*

Lucien Daloz

aartsbisschop van Besançon (Frankrijk)

Luk De Hovre

hulpbisschop van Brussel (België)

Joseph Duffy

bisschop van Clogher (Ierland)

Fernand Franck

aartsbisschop van Luxemburg

Egon Kapellari

bisschop van Gurk (Oostenrijk)

Czeslaw Kozon

bisschop van Kopenhagen (Denemarken)

John Mone

bisschop van Paisley (Schotland)

Attilio Nicora

Italiaanse Bisschoppenconferentie

Januario Torgal Ferreira

hulpbisschop van Lissabon (Portugal)

Adrianus van Luyn

bisschop van Rotterdam (Nederland)

Antonio Varthalitis

aartsbisschop van Korfoe (Griekenland)

Elias Yanes Alvarez

aartsbisschop van Zaragoza (Spanje)